

Differential-semantic features of dialects in the Spanish language (using the national variants of Spain, Argentina, and Mexico as examples)

Munira TUYCHIEVA¹

Uzbekistan State World Languages University

ARTICLE INFO

Article history:

Received February 2025

Received in revised form

10 March 2025

Accepted 25 March 2025

Available online

25 April 2025

Keywords:

dialect,
Castilian,
Catalan,
Basque,
Gallego,
national options.

ABSTRACT

This article analyzes the dialects of the Spanish language and their characteristics. The article examines words, idioms and phrases from the national variants of the Spanish-speaking countries of Latin America: Argentina and Mexico. The Castilian language and its dialects were studied. The article examines dialects, subdialects and their role in speech using examples. In the introduction of the article analyzes dialectology, and the main part analyzes the types of dialects in the Spanish language.

2181-3701/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol3-iss4/S-pp262-267>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Ispan tilida dialektlarning differensial – semantik xususiyatlari (Ispaniya, Argentina va Meksika milliy variantlari misolida)

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

dialekt,
sheva,
lahja,
kastil,
katalan,
bask,
gallego,
milliy variantlar.

Ushbu maqolada ispan tili dialektlari va uning xususiyatlari tahlil qilinadi. Ispan tilida so'zlashuvchi Lotin Amerika davlatlaridan Argentina, Meksika davlatining milliy variantlaridagi so'zlar, idiomalar va iboralar tahlil qilinadi. Kastil tili va uning shevalari ko'rib chiqiladi. Maqolada, shuningdek, shevalar, lahjalar va ularning so'zlashuvdagi o'rni misollar yordamida yoritib berilgan. Maqolaning kirish qismida dialektologiya, asosiy qismida ispan tilidagi shevalarning turlari tahlil qilingan.

¹ Senior Lecturer, Uzbekistan State World Languages University.

Дифференциально-семантические особенности диалектов испанского языка (На примере национальных вариантов Испании, Аргентины и Мексики)

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

диалект,
кастильский,
каталанский,
баскский,
галисийский,
национальные варианты.

В данной статье анализируются диалекты испанского языка и их характеристики. Рассматриваются слова, идиомы и фразы из национальных вариантов испаноязычных стран Латинской Америки: Аргентины и Мексики. Анализируются кастильский язык и его диалекты. В статье на примерах рассматриваются диалекты, говоры и их роль в речи. Во вводной части статьи анализируется диалектология, а в основной части анализируются типы диалектов в испанском языке.

KIRISH

Dialektologiya va uning tildagi ahamiyati

Dialektologiya – tilning tarqalish hududidagi grammatik, fonetik va leksik farqlarini hisobga olgan holda uning hududiy farqlash muammolarini batafsil o'rganadigan fan.

Ushbu ilmiy fan lahjalar deb ataladigan va bir hududda yashovchi odamlar o'rtaqidagi aloqa vositasi bo'lgan tilning mahalliy hududiy turlarini o'rganadi. Shuni ta'kidlash kerakki, shevalar nafaqat hududiy, balki ijtimoiy xususiyatga ega.

Dialektlarni va ularning hududiy chegaralarini aniqlashga urinayotganda, mutaxassislar turli qiyinchiliklarga duch kelishadi.

Hududiy tarqalish bo'yicha ispan tili ingliz tilidan keyin ikkinchi o'rinda turadi. Janubiy va Markaziy Amerika, Ispaniya va Ekvatorial Gvineya jami 19 ta davlatning rasmiy tili hisoblanadi.

Ispan dialektologiyasida mavjud bo'lgan ilmiy adabiyotlarda, sheva, lahja va dialekt atamaları turlicha ma'nolarda qo'llanilib kelmoqda. Shevalar bir-biriga juda yaqin va o'xshash bo'lganliklari uchun tilning eng kichik bo'lagini tashkil qiladi. Sheva forscha so'z bo'lib, ovoz, til, so'zlashish, yo'sin, ravish kabi ma'nolarni bildiradi.

Shevalar tilining o'ziga xos fonetik, grammatik, leksik xususiyatlariga ega bo'lgan kichik bir qismidir.

Asosiy qism: Ispan tili dialektlari va ularning semantik xususiyatlari

Ispan tili o'rta asrlarda Kastiliyada paydo bo'lgan. Zamonaviy ispan tilida so'zlashadigan dunyoda u kasteyano deb ataladi.

Ispan tili roman tillari guruhiga kiradi, lekin arab tili unga katta ta'sir ko'rsatgan. Ispan tili sayyoramizdagi ikkinchi eng mashhur tildir. U xitoy tilidan keyingi o'rinni egallaydi.

Ispan tilining dialektlari ispan tilida so'zlashuvchi mamlakatlarning turli hududlarida uning turli xil variantlarini o'z ichiga oladi. Bu o'zgarishlar lug'at va talaffuzda bir-biridan farq qiladi. Grammatik jihatdan farqlarlar unchalik katta emas.

Asosiy dialektlar Lotin Amerikasi va Ispaniyadagi dialektlardir. Ispaniyada quyidagi asosiy dialektlarni ko'rishimiz mumkin:

- kastiliya;
- bask ;
- asturiya;
- katalon;
- galisia;

Yuqoridagi dialektlarni tillar deb atash mantiqan to'g'ri bo'lsa-da, ular qo'llaniladigan hududlarda rasman til sifatida tan olingan. Kastiliya dialekti rasmiy ispan tilidir. U orqali 40 milliondan ortiq odam muloqot qiladi.

Katalan tilida Valensiya, Balear orollari va Kataloniyada so'zlashadi. Ispanlar orasida mashhurlik bo'yicha ikkinchi o'rinda turadi. Unda 10 millionga yaqin odam muloqot qiladi.

Kastiliya lahjasi (Castellano) odatda Ispaniyaning markaziy va shimoliy qismidagi dialektni (shimolda Kantabriyadan janubda Kuenkagacha bo'lgan hudud) o'z ichiga olgan dialektdir. Kastiliya dialekti janubiy mintaqalardagi Andalusiya dialektidan farq qiladi. XV asr oxirlarida "Kastiliya tili" ya'ni kasteyano atamasi paydo bo'lgan.

Ispan tili eramizdan avvalgi 3-2-asrlar oxirida Rim mustamlakachilari tomonidan Pireney yarim oroliga olib kelingan xalq lotin tilining so'nggi bosqichini ifodalaydi.

Ispan adabiy tili tarixi – bu shimoliy Kastiliya dialektining rivojlanish va kengayish tarixiga borib taqaladi. Arablardan o'z ona tuprog'ini tortib olgan Rekonkistlar, Portugaliyadan tashqari butun Periney yarim orolini o'z hukmdorligi ostida birlashtirgan Kastiliya qirolichasi Izabella II va Aragon qiroli Fernando bu tilning rivojlanishiga va keng tarqalishi katta hissa qo'shgan.

Arablar hukmronligi davrida (711–1492) Ispaniya va Portugaliyaning markaziy va janubiy mintaqalarining lotin tilida so'zlashuvchi aholisi Shimoliy Ispaniya aholisiga qaraganda o'z tillarini yaxshiroq saqlab qolishgan. Bu til moz arabcha deb atalgan. Bu haqda juda kam ma'lumotlar saqlanib qilgan.

Ispaniyadagi dialektlar deganda biz Kastiliyaning ikkita turini ajratib ko'rsatishimiz mumkin: shimoliy va janubiy. Shimoliy turida yarim orolning shimoliy yarmida yashovchi aholi (Leon, Shimoliy Kastiliya, Churro, Aragon va Rioja) hududlaridagi odamlar gaplashadi. Ular ispan tilining "standart ispan tiliga" juda yaqin dialektlari bo'lib, yarim orolning shimoliy va markaziy hududlarida bir xilda qo'llaniladi.

Boshqa tomondan, janubiy hududlariga xos bo'lgan (Andalusiya, Kanar orollari, Ekstremeno, Murcia, Madrileño va Manchego) dialektlarida Ispaniyaning janubiy yarmida va Kanar orollarida so'zlashadi va ancha sezilarli fonetik xususiyatlarga ega, bu Reconquista davrida Kastiliyaning yarim orol janubiga kengayishi natijasidir.

Ispaniyada qancha ispan lahjalari bor? Biz ispan tilining jami 12 dialektlarini ajratib ko'rsatishimiz mumkin: Kastiliya dialekti, Aragon Kastiliya, Rioja-Kastiliya, Churro Kastiliya, Leonese Kastiliya, Andalusiya lahjasi, Sharqiy Andalusiya, Ekstremadura, Kanar orollari, La Mancha, Madrid va Mursiya.

Shu bilan birga, Ispaniyaning boshqa tillari ta'sirida ispan tilining dialektal variantlarini ajratib ko'rsatishimiz mumkin. Shunday qilib, biz Galisiyada, bask tilida so'zlashadigan hududlarda (Basklar mamlakati, Navarra va Treviño) va katalon tilida so'zlashadigan hududlarda (Kataloniya, Valensiya hamjamiyati va Balear orollari) ispan tilida farqlar va o'ziga xos xususiyatlarni aniqlashimiz mumkin.

Ko'proq konservativ shimoliy ispan dialektlari asosan Ispaniyaning shimoliy yarmini qamrab oladi, bu dialektlar Salamanka, Avila, Madrid, Gvadalaxara, Kuenka, shimoliy Albasete, Toledo va Syudad Realdan o'tadi. Madrid va La Manchada shimoliy lahjaga ega bo'lgan hududlar bo'lishiga qaramay, ba'zi janubiy xususiyatlar paydo bo'ladi, masalan, /s/ ning implosiv holatda ishlatilishini ko'rishimiz mumkin.

Ispan tilining milliy variantlari geografik, ijtimoiy-madaniy, siyosiy va tarixiy omillar ta'sirida shakllangan va shakllanmoqda. Bundan tashqari, har bir hududning o'ziga xos tilining xususiyatlariga lingvistik vaziyat, til ichidagi omillar va aloqa qiluvchi tillarning o'zaro ta'siri ham muhim rol o'ynaydi.

Ya'ni ispan tilining har bir variantining leksik korpusi ispan tilida so'zlashuvchi har qanday millat lug'atining ko'p qismini tashkil etuvchi barqaror iboralar va umumiy ispan so'zlari va muayyan milliy jamoa va hududga xos bo'lgan so'z va iboralar to'plamidir.

Masalan, Lotin Amerikasi milliy variantlarining leksik o'ziga xosligi uchta nuqta bilan yaratiladi:

– hinduizmlar lug'atiga, ya'ni hindu tillaridan o'zlashgan so'zlarni kiritish.

Masalan: **chocolate, maiz, patata, tabaco.**

Ispaniya va Lotin Amerikasida bir xil narsa yoki hodisalarga nisbatan ishlatiladigan so'zlarda farqlar mavjud.

Misol uchun, Ispaniyada "mashina" so'zi "coche", Lotin Amerikasida esa "carro".

Yana bir misol, "meva" so'zi Ispaniyada "fruta", Lotin Amerikasida esa "fruto" so'zi orqali ifodalanadi.

Ispan tilida so'zlashuvchi davlatlardan biri bo'lgan Argentinaning o'ziga xos bo'lgan dialektlari va lahjalari mavjud.

Hozirgi vaqtda Argentina turli hududlarida o'n beshta mahalliy tillarda so'zlashadi: Ava-Guarani, Aymara, Chane, Chorote, Chulupi, Guarani, Mapudungun, Mbya Guarani, Mocovi, Pilaga, Qum (toba), Kecha, Tapiete, Vilela va Wichi tillaridir.

Argentina tillari ham ispan, ham tarixan mahalliy xalqlar tomonidan so'zlashadigan avtohton tillarni yoki uzoq tarixiy davrlar davomida ularni saqlab qolgan yoki ishlatgan migrantlar va ularning avlodlari jamoalari tomonidan barqaror va avlodlar davomida so'zlashadigan ona tili bo'lmagan tillarni o'z ichiga oladi.

Hozirda ispan tili asosiy til bo'lib, Argentinaning deyarli barcha aholisi birinchi yoki ikkinchi til sifatida tushunadi va gapiradi, 2022-yilgi aholini ro'yxatga olish ma'lumotlariga ko'ra, bu tilda 45,89 million aholi so'zlashadi. Bu davlat boshqaruvida milliy darajada qo'llaniladigan yagona tildir. Ispan tili ya'ni Castellano ustunlik qiladigan mamlakatlardan Argentina hududiy jihatdan eng katta hududga ega.

Guarani va Kechua tillarida Norte Grandeda milliondan ortiq so'zlashuvchilar bor. Guarani tili, ayniqsa, qonun bilan tartibga solinmagan bo'lsa-da, 2004-yilda ta'lim va hukumat hujjatlari uchun o'zining rasmiy maqomini e'lon qilgan. O'z navbatida, Kechua Santyago del Estero provinsiyasida juda ko'p so'zlashuvchilarga ega, u yerda Quichua deb nomlangan juda tabaqalashtirilgan lahja ishlatiladi. Argentina shimoli-sharqidan, NOA, Paragvay, Boliviya va Perudan doimiy migratsiya mahsuli bo'lgan yirik shahar aglomeratsiyalarining chekkasida Guarani, Kechua va Aymara tillarida so'zlashuvchilar bor.

Argentinada yeismo eshitishimiz mumkin. – "ll" va "y" tovushlarining kombinatsiyasi. "Vos" bu erda hamma joyda ishlatiladi va "Lenguaje gaucho" ham tez-tez uchratish mumkin. Bu kovboylarning rang-barang lahjasi (gaucho) hisoblanadi.

Argentinaga xos bo'lgan ayrim idiomalarni va iboralarni ko'rishimiz mumkin:

"Lindo" so'zi "chiroyli" yoki "go'zal" degan ma'noni anglatadi. U ijobiy his-tuyg'ularni uyg'otadigan narsalarni, joylarni yoki odamlarni tasvirlash uchun keng qo'llaniladi. Masalan, "¡Qué lindo día!" iborasini uchratish mumkin. (Qanday go'zal kun!)

"Laburar" – argentinacha atama bo'lib, "ishlamoq" degan ma'noni anglatadi. Bu ishga munosabatni aks ettiruvchi norasmiy ifodadir. Siz Argentinaning ish va mehnat haqida suhbatlarida bu so'zni tez-tez eshitishingiz mumkin.

“Morfar” – bu ibora “yemoq” yoki “tanovul qilmoq” degan ma’nosini anglatadi. Bu oziq-ovqat bilan bog’liq ko’plab Argentina iboralardan biridir.

“Tomar el bondi” – avtobusga o’tirmoq iborasi “avtobusga chiqmoq” ma’nosini bildiradi. Argentinada avtobuslar ommabop jamoat transporti vositasi bo’lib, ibora avtobusga chiqish va biror joyga borish harakatini tasvirlash uchun ishlatiladi.

“Quilombo” – bu “chalkashlik” yoki “tartibsizlik” degan ma’noni anglatadi. U butunlay tartibsizlik yoki tartibsizlik mavjud bo’lgan vaziyatni yoki joyni tasvirlash uchun ishlatilishi mumkin. Bu so’z, shuningdek, shovqinli va faol harakatlar bo’lgan ziyofat yoki joyga nisbatan ham ishlatilishi mumkin.

“Re” – bu so’z yoki sifatni ta’kidlash uchun ishlatiladigan ibora. Misol uchun, “juda qiziqarli” yoki “o’ta qiziqarli” degan ma’noni anglatadi. Bu ibora ta’rifga kuch yoki intensivlik qo’shadi va Argentinada so’zlashuv nutqida keng tarqalgan.

Meksikadagi ispan tilining dialektlari Meksika milliy variantidan olingan til dialektlarining katta to’plamini o’z ichiga oladi. Bu dialektlarda lug’at, grammatika va talaffuzdagi farqlar mavjud.

Mustamlakachilar tomonidan bu yerga olib kelingan ispan tili mahalliy tillar va madaniyatlarning xususiyatlarini o’ziga singdirib, ko’plab o’zgarishlarni oldi. Shunday qilib, Meksikada “tú” o’rniga “vos” (siz) olmoshini ishlatish odatiy holdir.

Ba’zi mintaqalarda mahalliy tillarning ta’sirini his qilishingiz mumkin: bu yerda kechua, aztek va boshqa xalqlarning tillaridan kirib kelgan so’zlar keng qo’llaniladi.

Meksikada so’zlashuvchi tillarning ko’pligi mamlakatni dunyodagi til xilma-xilligiga eng boy davlatlardan biriga aylantirdi. 2003-yil 15-martda e’lon qilingan “Turli xalqlarning til huquqlari to’g’risida”gi umumiy qonunining 4-moddasiga ko’ra, Meksikaning mahalliy tillari va ispan tili tarixiy tabiatiga ko’ra “milliy tillar” deb e’lon qilingan, shuning uchun ular butun Meksika hududida bir xil kuchga ega.

Meksika mustaqillikka erishgandan so’ng, barcha mahalliy xalqlarni ispanlashtirish zarurati paydo bo’ldi, chunki til xilma-xilligi ularni milliy jamiyatga integratsiya qilishda qiyinchilik tug’diradi deb qaraldi. 20-asrgacha o’qitish va boshqaruvning yagona tili ispan tili edi. Mahalliy tillarda ta’lim berish bo’yicha birinchi urinishlar avvalo yozishni o’rganish va keyin o’quv jarayonini faqat ispan tilida davom ettirishdan iborat edi.

Meksikada bir avloddan ko’proq vaqt davomida tashkil etilgan jamoalarda so’zlashadigan chet tillar orasida: ingliz tili, asosan, Baja Kaliforniya va Chixuaxuada mormonlar tomonidan so’zlashadi; Plodich, taxminan 70000 mennonit, asosan Chihuahua va Campeche; Veneto Chipileño, taxminan 7000 ga yaqin aholi so’zlashadi.

Agar futbolka so’zini “kamiseta” deb atasangiz, meksikaliklar tushunishadi, chunki barcha ispan tilidagi darsliklarda bu so’z aynan shunday berilgan. Ularning o’zlari bu kiyimni “playera” deb atashadi.

Kastiliyada mechero deb aytiladigan so’zni meksikaliklar encendedor deyishadi. Garchi ular encendedor so’zini tushunsalar ham, o’zlari chisque so’zidan foydalanishni afzal ko’rishadi, mechero so’zini esa tushunilmaydi.

Dush so’zini meksikaliklar deyarli hech qachon ducha deb atamaydilar. Ular har doim regadera deyishadi. Dush uyda bo’lsa, ducha so’zi yaxshi tushuniladi. Sohildan duchani qidirsangiz sizga ahmoqdek qarashadi. Plyajda – albatta regadera deyiladi.

Kvartira so’zini siz “piso” yoki “apartamento” so’zi orqali ishlata olmaysiz. Kvartira, albatta, “departamento” (depto yoki (el) depa deb qisqartirilgan) shaklida ishlatiladi. Xona demoqchi bo’lsangiz “recamara” bo’ladi, va “habitación” so’zini meksikaliklar tushunishadi ammo “cuarto” so’zini meksikaliklar tushunmaydilar.

Basseyin so'zi bu yerda hech qachon piscina shaklida ishlatilmaydi bu so'z albarca "alberca" so'zi yordamida qo'llaniladi.

Haydovchilik guvohnomasi – carné de conducir (haydovchilik guvohnomasi) bu yerda, albatta, licencia de manejo. Sug'urta hech qachon seguro emas, balki protección, conducir o'rniga – manejar so'zi qo'llaniladi.

"O'zib ketish" so'zini darslik va kitoblarda ko'rgandek adelantar emas, balki "rebasar" shaklida uchratish mumkin.

Meksikaning deyarli hamma joyida bodegalar bor. Ammo bu so'zni meksikaliklar ispanlar kabi vino yerto'lasini emas, balki ombor do'konini nazarda tutadilar.

Meksikaliklarning "con permiso" degan asosiy muloyim iborasi ham bor. Vaziyatga qarab, ularda perdón (kechirasiz) va por favor (iltimos!), permítame pasar (menga o'tishga ruxsat bering) va hasta luego (tez orada ko'rishguncha) kabi ma'nolari mavjud.

Ispan tilidagi dialektlarda uchraydigan ayrim so'zlarning so'zlashuv nutqidagi farqlarini keltirib o'tamiz.

O'zbek tilda	Ispaniya	Meksika	Argentina
kartoshka	patata	papa	papa
shaftoli	melocotón	durazno	durazno
banan (mevasi)	platano	platano	banana
qulubnay	fresa	fresa	frutilla
yeryong'oq	cacahuete	cacahuate	maní
yashil no'xot	judía verde	ejote	chaucha
pop corn	palomitas	palomitas	pururu
avocado	aguacate	aguacate	palta
chupa-chups	chupa-chups	paleta	chupetín

XULOSA

Ko'plab tillardagi dialektlarda uchraganidek ispan tili dialektlarida ham so'zlarning o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Kastil tili va uning Lotin Amerika milliy variantlarida ishlatiladigan so'zlarning leksik va semantik xususiyatlarini, so'zlashuvdagi o'rnini, ular orasidagi farqlarni o'rganish va o'zbek tili shevalari va lahjalari bilan qiyoslash muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. To'ychiboyev. B, Hasanov B. "O'zbek dialektologiyasi" – Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti. 2004-yil.
2. Reshetov V, Abdurahmonov Sh. O'zbek dialektologiyasi. "O'qituvchi" nashri. Toshkent. 1978.
3. Виноградов В.С. "Лексикология испанского языка" – М., 2010.
4. Жирмунский В.М. "Национальный язык и социальные диалекты" М., 2014.
5. Степанов Г. В. "Испанский язык в странах Латинской Америки" – М., 1963.